

SOBRE EL QUE ÉS PSÍQUIC

Josep Roca i Balasch

Ramon Turró, un dels científics contemporanis catalans més reconeguts, va proposar una metodologia positivista per al camp de la Psicologia, i va assajar noves teories d'aprenentatge perceptiu i cognoscitiu. La seva preocupació envers les qüestions conceptuals i teòriques de la Psicologia el va dur a escriure nombrosos treballs sobre el tema. Aquest article de Josep Roca i Balasch ens apropa les teories filosòfiques de l'insigne investigador.

Ramon Turró ha estat un dels científics amb més renom dins les ciències biològiques de l'època contemporània a Catalunya. Se'l pot incloure en la categoria de "metge filòsof" i estigué especialment interessat en els temes de psicologia. El seu treball ha estat àmpliament difós en els vessants biològic i filosòfic (Bilbeny 1985, Cardoner i Planas 1950, Domingo i Sanjuan 1970). De cara a la psicologia, també ha estat reconeguda la seva vàlua com a introductor del positivisme i com a autor d'una sèrie d'escrits -entre els quals destaca "Els orígens del coneixement: la fam" (1912)- en l'àmbit genèric de l'aprenentatge (Roca, 1981, 1982; Siguan, 1985). Ramon Bayés (1974), d'alguna manera, continuà la seva tasca en el camp de la psicologia, ja que -ultra altres influències- coincidien plenament en l'aplicabilitat dels principis positivistes a la recerca psicològica.

Tanmateix, la seva aportació no es limità a proposar una metodologia positiva o a assajar teories d'aprenentatge perceptiu

i cognitiu. Potser l'aspecte més rellevant, i que aquí voldria destacar, va ser el d'intentar de comprendre què s'havia d'entendre per psíquic i com el tipus d'esdeveniments que s'hi situaven havien de relacionar-se amb d'altres esdeveniments naturals, amb els fisiològics especialment. Aquesta fou, crec jo, la principal preocupació quant a la psicologia; a partir d'ella, s'organitzen les reflexions que segueixen.

ELS EIXOS DEL DEBAT TEÒRIC DE TURRÓ SOBRE LA PSICOLOGIA

El primer que es constata en llegir Turró és que, quan analitzava el naixent treball experimental psicològic, no li preocupaven massa les qüestions de mètode i sí, en canvi, les qües-

tions conceptuals o teòriques. Això es posa de manifest en el text següent, tot referint-se als treballs de W. Wundt, considerat el "pare" de la psicologia experimental:

"Guillem Wundt proclamà la necessitat d'experimentar els fenòmens psíquics i no digué com i de quina manera podien reduir-se a experiment; i d'això resultà que tothom experimenta com millor li sembla (...). Al contrari del que passa en les altres ciències, en les quals reduir una qüestió a experiment és resoldre-la fent-la així patrimoni de tots, aquí el que passa és que els experiments són els discutits, com si el fet experimentat per un no fos el mateix fet que els altres experimenten, com si un experiment fos cosa personal que cadascú pot entendre com vol". (Turró 1918, cap. 5)

Sembla que Turró considerà més tard que el capítol de la *Filosofia Crítica* a la qual correspon el text citat, era excessivament crític, però, no obstant això, cal admetre que -a

grans trets- la crisi que descriu en la psicologia és la mateixa que encara hi ha. Quan Wittgenstein (1958/1983) argumentava que a la psicologia "hi ha mètodes experimentals i confusió conceptual" (pàg. 387), donava compte de la continuïtat de l'experimentalisme. És a dir, donava compte, també, del capficament en experimentar per tal d'assolir el reconeixement científic però sense un acord teòric o un paradigma acceptat, que dissipés la confusió i que donés validesa i relleu a l'experimentació.

El plantejament de Turró sobre la qüestió de la definició del que és psíquic, es pot descriure a partir de tres eixos fonamentals. El primer és el relacionat amb la concepció dualista que afirma l'existència d'un cos i d'una ment com a substàncies constitutives de l'home. El segon és la qüestió de la relació entre la fisiologia i la psicologia. I el tercer, relacionat amb l'àmbit del reduccionisme.

Turró, que es considerava un aristotèlic, tenia una concepció del món i de l'home molt lligada a la tradició platònica. De fet, com a catòlic i anticomunista que era, manifestava molt clarament que hi havia dos classes d'ordres en l'home; dos universos que sorgien de la divisió de l'home en una realitat "extensa", material, i una realitat "cogitans", espiritual. Per aquesta raó, encara que ell era un positivista convençut i que, conseqüentment, s'acostava a les tesis materialistes -com veurem més endavant-, es veia obligat a salvar la visió cartesiana de l'home. En aquest sentit, s'expressava com segueix:

"Contrariamente a las tesis positivistas, creo que el problema metafísico existe. El mundo de lo suprasensible es tan real como el mundo de lo sensible (...) Entre los dos subsistirá siempre aquella línea divisoria que tan sabiamente trazara Descartes". (Turró, 1910).

Jo diria que, com Turró, la majoria de ciutadans que s'interessen per la psicologia ho fan segons aquesta concepció i, implícitament o explícita, l'accepten com a dogma. D'acord amb la lògica cartesiana, els psicòlegs ens ocupem del món supra-

sensible, de la "res cogitans", i, per tant, la nostra disciplina és -de bell antuvi- especial respecte de les altres disciplines científiques; encara més, sovint es qüestiona que realment pugui esdevenir una ciència. És evident que la definició cartesiana de la psicologia com a filosofia de la ment, ens abocà a una singularitat temàtica, la qual, si bé servia per a afirmar l'existència d'un univers d'esdeveniments diferenciats, situava aquest en un altre món; és a dir, en un univers tal que no pertanyia a l'univers de les coses sensibles i materials. Així doncs, la tasca d'estudi d'aquesta "cosa" esdevenia singular i necessàriament diferenciada dels interessos d'investigació i de les metodologies de les ciències, com la física i la biologia, que tractaven de la "cosa" extensa. L'auto-observació o la introspecció esdevenien, aleshores, la metodologia pertinent a la singularitat d'aquella "res". Això havia de crear molts problemes a l'"esperit positiu" que Turró reclamava; tant ell com els psicòlegs posteriors hagueren d'idear sortides malabarístiques als conflictes irresolubles que es derivaven d'aquella concepció consensuada com a sàvia.

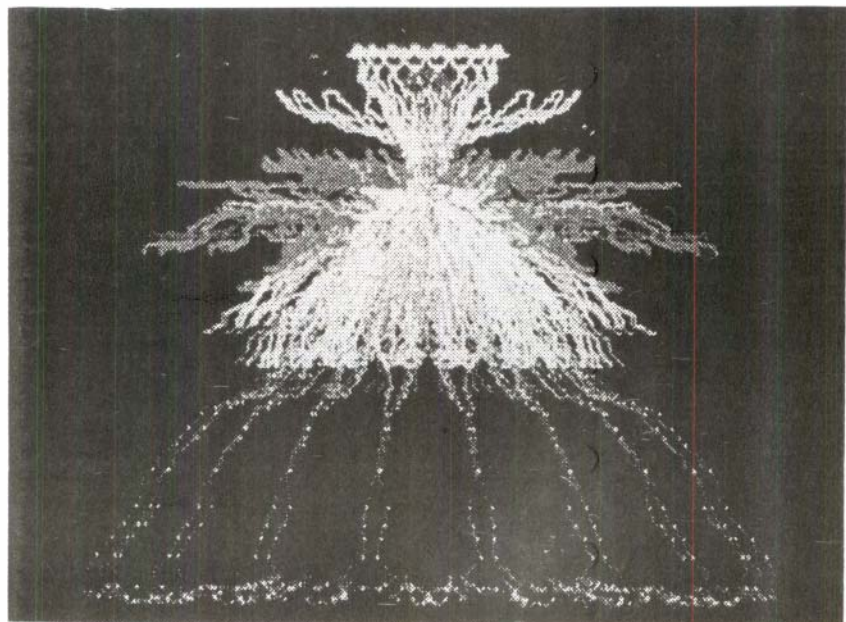
Turró, en concret, es mogué dins els esquemes representacionals de les teories del "paralelisme psicofísic", que suposava

l'existència dels dos mons, el físic i el psíquic, amb diferents formes de relació entre ells -de la simple concomitància a la interacció-, i immersos en els conflictes derivats d'aquella suposició.

En definitiva, però, tota la confusió conceptual que mostra la psicologia arrenca d'aquesta esquizofrènica temptativa de voler actuar científicament en l'estudi de la ment, sense especificar, parafrasejant Aristòtil, per quina causa ni de quina manera pot el cos suportar aquesta ment o ànima.

És per això que em sembla que la qüestió fonamental per a aconseguir un coneixement científic de l'univers de fenòmens que anomenem "ment", psique o també "ànima", és preguntar-se què s'entén per món suprasensible o ment; què s'entén per cos; també i paral·lelament, com s'entén o es concep què són cadascuna d'aquestes "coses", per tal d'explicar la seva interacció. Evidentment, la concepció cartesiana no ha permès una resolució satisfactòria d'aquestes qüestions, tal com demostra el panorama confusional de la psicologia després de tots aquests anys.

El segon eix que destaquem del pensament de Turró és el de la relació entre allò que ell



Imatge de les connexions d'una neurona dins el nostre cervell (unes deu-mil aproximadament). Imatge obtinguda a la unitat de neurobiologia de Marsella (Inserm-CNRS).

anomenava el "fet" fisiològic i el "fet" mental. Aquesta relació venia a concretar i a fer més viu encara el dilema de la relació psico-física.

La Fisiologia, quan **Turró** pensava aquestes coses, ja havia acumulat evidències clares sobre el fet que l'alteració del funcionalisme nerviós afectava el funcionalisme "psíquic". Des del simple descobriment de **Brocca**, que mostrà la relació entre problemes de llenguatge i l'afectació tumoral d'una àrea cerebral, fins a les anàlisis més fines en les quals el funcionalisme psíquic guardava correlació amb la presència d'elements físico-químics en l'organisme, existia un ampli conjunt d'evidències que lligaven estretament el fet fisiològic i el fet psicològic: "Tots aquells que aspiren a reduir els fenòmens psíquics a les categories dels fenòmens físics i dels fenòmens químics, han acumulat treballs de valor decisiu destinats a demostrar que tots ells deuen ser estretament lligats al funcionament del sistema nerviós. La conseqüència d'aquesta immensa tasca és que ningú no dubta avui que tota modificació psíquica s'acompanya d'una despesa fisiològica. Però la foscor més espessa regna quant a la relació a establir entre el que és fisiològic i el que és psíquic". (Turró, 1916-1927, pàg. 23).

Aquesta sensació de foscor no abandonaria mai **Turró** en allò que fa referència a aquella temàtica. Des dels primers escrits fins als darrers, hi hagué un continu donar voltes a la qüestió de la relació psico-fisiològica.

És interessant de destacar que **Turró** refusava les teories paral·lelistes com les d'**Ebbinghaus** i **Fechner**, per considerar-les metafísiques, i també, la posició paral·lelista de **W. James**, perquè aquest creia que "els fenòmens psíquics podien subsistir independentment dels fenòmens cerebrals". (Turró, 1916, pàg. 26).

Rebutjà igualment la teoria energètica segons la qual els fenòmens psíquics serien la transformació energètica de la despesa fisiològica. En aquest sentit, argumentava amb claredat: "El concepte d'energia no

Representació de les principals categories cel·lulars del còrtex cerebral de gat. En l'home s'hi troben estructures similars (Cajal, 1909)



és aplicable ací perquè ens trobem en presència d'un fenomen que no és reversible en forma mecànica". (Turró, 1916-1927, pàg. 37).

Turró, tot cercant arguments i tenint en compte les dades experimentals existents, es limità a afirmar -en conclusió- que hi havia una concomitància entre els dos tipus de fenòmens, però que la naturalesa de la relació ens n'era desconeguda. Així, venia a confirmar la impossibilitat d'arribar a una solució satisfactòria partint del model cartesià.

La idea que els fenòmens psíquics podien ser reduïts, d'alguna manera, a fenòmens fisiològics, esdevingué un altre dels eixos del pensament de **Turró**. Aquesta idea, que l'acostava a les tesis materialistes, es trobava en relació amb el pensament positiu i entrava clarament en conflicte amb l'afirmació de l'existència de dues "res" en l'home.

Ell s'havia iniciat en el món científic afirmant, al costat de **Claude Bernard**, que tots els fenòmens vitals podien ser reduïts a fenòmens de caire físico-químic. La polèmica amb **Letamendi** (1828-1897), que mantenia l'existència d'un prin-

cipi vital en els organismes, és coneguda per la vehemència amb què es realitzà, i mostrà amb claredat el tipus de conflicte que s'esdevingué entre models explicatius a l'hora de tractar la jerarquització de l'organització dels fenòmens naturals. Allò que cal destacar de la posició reduccionista de **Turró** és que, tal com la plantejava, tots els fenòmens, els fisiològics però també els psíquics, podien ser reduïts a fenòmens físico-químics, en la mesura que hom intentava de comprendre l'activitat psíquica a partir de la neurofisiològica, i, aquesta, a partir de les reaccions físico-químiques.

Aquesta era una conclusió abusiva i simplista respecte de la realitat dels fenòmens naturals i de llur complexa organització.

Cal reconèixer, d'altra banda, que la reducció explicativa de tots els fenòmens a la dinàmica físico-química, era una posició contradictòria amb la manifestació explícita -que ell havia fet- de distingir dos tipus qualitativament diferenciats de fenòmens. És a dir, que presentava, per un costat, una concepció reduccionista i, per l'altre i a nivell ontològic, afirmava -almenys en allò que fa refe-

rència a la relació psico-fisiològica- l'existència de dos mōns diferenciats.

Aquests tres eixos o coordenades del pensament turronià, crec que plantegen amb nitidesa qüestions fonamentals de la psicologia, que encara avui són vigents. Sense pretendre una reconsideració sistemàtica de cadascun d'ells, l'exposició que segueix tracta de donar punts de vista que els complementin i, en el seu cas, ajudin a superar les qüestions proposades pel "mestre", com li deien els seus seguidors.

LA MENT COM UN "OVNI"

Hom podria dir que en l'establiment del concepte de "ment" i d'ànima, en l'accepció emprada per Turró i tradicional a la nostra cultura, succeí, segurament, quelcom semblant a l'establiment del concepte d'"ovni" -objecte volador no identificat-. Probablement s'esdevingué que es volgué representar o referir un ordre de coses que es feia difícil d'explicar, però del qual se'n tenia evidència, en el sentit que els més curiosos ho afirmaven.

I jo diria que se l'anomenà "ment" de la mateixa manera que nosaltres anomenem "ovni" un esdeveniment que es resisteix a ser descrit amb els conceptes i categories amb què descrivim els objectes i esdeveniments "normals" de l'espai aeri. Se li diu "objecte", però aquesta nominació només és útil per a referir una realitat d'esdeveniments des d'un llenguatge que parla en termes d'objectes.

És ingenu i infantil descriure els fenòmens qualificats d'"ovni" com a objectes concrets; és caure en el parany del llenguatge i pensar que hi ha una relació de necessitat entre la nominació i la cosa nominada, mentre que no hi ha res més que una relació convencional. No són objectes concrets, perquè, si ho fossin, no serien "ovnis". Aquest concepte només serveix per dir, des d'un llenguatge i

convencionalment, que hi ha altres fenòmens. En aquest sentit, té similituds amb l'establiment del concepte "ment". Perquè dir que hi ha la "ment", des del llenguatge que serveix per a una representació del cos, d'allò que és extens, no vol dir sinó que hi ha un altre ordre de "coses" que no és de l'ordre de coses del cos.

orgànic amb una perspectiva anatòmica. La psicologia actual s'entesta en definir l'ordre d'esdeveniments que li pertoca amb els conceptes i categories més sofisticats, però aliens a la seva singularitat. Algunes psicologies, continuant amb la comparació entre la gènesi del concepte de "ment" i la d'"ovni", han volgut explotar, a més a més, el ca-



El terme "infantil" emprat més amunt, queda justificat perquè són els infants els qui denoten la incongruència del concepte "ovni" i el fet que el llenguatge només és una convenció. Per a ells, un "ovni" és necessàriament una cosa, és un objecte, semblant a un avió o a un plat, amb llumetes i organismes equivalents als propis de la seva espècie, etc.

Quelcom de semblant passa amb la interpretació ingènua del terme "ment". Se suposa que ha de ser una cosa, com les del cos; fàcilment ens imaginem una cosa com el sistema nerviós, que és l'estructura que més se li assembla -com el plat a l'ovni-, a l'objecte vist i no identificat-. I se suposa que la ment té espacialitat, que té compartiments o àrees -esferes- o unitats funcionals, com les diferents protuberàncies o àrees cerebrals ... Val a dir, però, que hom no té una ment igual que hom té una cama, per exemple. O, dit d'una altra manera, a l'ordre d'esdeveniments mentals no tenen per què aplicar-se-li les categories del llenguatge que han permès de descriure allò

ràcter misteriós que s'ha atorgat tradicionalment a la "cosa mental". I hi han muntat tota una especialització literària i uns llargs ritus d'iniciació a la contemplació i descripció del fenomen "paracorporal". S'han imaginat que els compartiments i mecanismes compensatoris i equilibradors d'impulsos, com a fluxos hidràulics, componen i posen contínuament en perill l'estabilitat de la "nau" mental. Altres psicologies, menys misterioses però no per això més científiques, pretenen d'igualar la cosa mental a l'anatomia i funcionament de les màquines. Hom hi imagina enginys receptors i efectors, centres de recepció de senyals i codificadors, centres de processament de decisió i execució ... No poden, aleshores, defugir la idea que la "ment" és com el cervell; és més, pensen que en el cervell hi ha els mecanismes de la màquina que tenen per model.

Alguns, els més cauts, els qui no velen caure víctimes de la metàfora, com diria Turbayne (1962-1974), diuen que això només és un llenguatge que pot

ajudar en la comprensió dels processos psicològics. Però cal reconèixer que acceptar-ho és tant com creure que la descripció d'un "ovni" per un infant o per un cineasta de Hollywood -que, pel cas, és el mateix-, pot ajudar a explicar què és i com funciona un "ovni".

Jo entenc que aquest és l'error categorial del qual parlava Ryle a "The concept of Mind" (1949): l'error de pretendre descriure el que és mental amb conceptes que li són aliens, i, després, suposar que hi ha una relació entre aquests i allò descrit. Tant Ryle com Turbayne, com altres filòsofs del llenguatge, han aportat reflexions crítiques sobre el llenguatge que empren -els psicòlegs i el món de la cultura en general- per a poder representar millor què s'entén per "mental" o psíquic i, d'aquesta manera, sentar les bases d'una psicologia científica.

ALLÒ PSÍQUIC: UNA REALITAT DE DOBLE FONTS?

La qüestió encara és plantejada nítidament: mentre les altres ciències generen conceptes que descriuen directament els fenòmens de la naturalesa que les ocupa, la psicologia genera conceptes que descriuen només indirectament el seu univers d'esdeveniments. Tal com assenyala Wittgenstein (1958-1983), "veure, escoltar, pensar, percebre, voler, no són objectes de la psicologia en el mateix sentit que els moviments dels cossos, els fenòmens elèctrics, etc. són objectes de la física. Això es pot comprovar a partir del fet que el físic veu aquests fenòmens, els sent, en reflexiona, ens els comunica, mentre que el psicòleg observa les manifestacions (la conducta) del subjecte". (pàg. 264).

Fins i tot en una psicologia conductista majoritària -ja no parlem dels corrents tradicionals i de llurs reminiscències cognitivistes-, s'observa la singularitat tortuosa de la psicologia,

ja que, com deia Emili Ribes (1981), la majoria en són conductistes metodològics: els interessa l'estudi de la conducta com a mitjà per a donar a conèixer l'altra realitat -allò mental, els processos cognitius, etc.-.

L'alternativa a aquest estat de coses passa pel fet de contemplar els fenòmens psicològics, sense excepció, com a "fenòmens primitius", és a dir, com a fenòmens que no necessiten de ser observats per a veure'n d'altres més enllà. No hi ha res darrera del que hi ha. I el que cal fer és descriure què hi ha, és a dir, assenyalar quin tipus d'esdeveniments s'observen, i descriure'ls com a tals. I és que tenim un llenguatge dualista que n'impregna tot el psicològic, del qual es fa difícil sortir-se'n perquè respon a la representació dominant de l'ésser humà. Però si alguna cosa té sentit, dins la psicologia, és fer-ne un altre, de llenguatge. Senzillament perquè el que tenim "respira vejeques por los cuatro costados", com deia Turró tot referint-se a la medicina tradicional del seu temps.

Per a il·lustrar la perspectiva que defuig i supera la mentalitat del "doble fons", hom pot allunyar-se dels esdeveniments psicològics i acostar-se a l'Astronomia, disciplina científica capdavantera, a l'època moderna, en l'abandonament dels llenguatges màgics.

Hi havia qui creia, i encara en queden, que el cel damunt nostre era una volta, una imensa volta plena de forats, a través dels quals passava la llum que hi havia darrera ... Aquesta concepció fou arraconada quan s'inicià l'observació dels astres, lliure dels prejudicis del sentir col·lectiu i dominant.

I jo diria que el psicòleg es troba avui com l'astrònom que lluita contra aquella creença. S'hi troba perquè, com dèiem, hom mira allò que els individus fan i diuen com si fossin "forats" que ens permeten d'entreveure les instàncies ocultes a la nostra visió. Instàncies de les quals els psicòlegs s'ocupen i de les quals ens assabenten quan ens parlen dels instints, de les potencialitats, de les ap-

tituds, de la intel·ligència, etc.

Tanmateix, i per dir-ho així, la conducta té llum per ella mateixa. La conducta no és una entitat buida que adquireix el seu sentit a partir d'una altra entitat. El seu sentit no es troba fora d'ella, sinó en ella mateixa.

D'altra banda, i continuant amb la comparació, la conducta humana -com la dels astres- no és quelcom estàtic; no és una pantalla on es projecten escenes que tenen lloc darrera seu. Els astres, en el seu moviment, configuren l'única escena a observar; el mateix passa en l'univers del comportament humà: no n'hi ha un altre. És un univers que, per tal de ser entès, cal prendre'l com a una dinàmica analitzable en ella mateixa. No n'hi ha, com dèiem, res al darrera.

Una observació despreocupada ho pot fer veure.

ÀNIMES I COSSOS

En els dos apartats anteriors he tractat de presentar breument alguns malentesos fonamentals implícits en la concepció cartesiana referida a psicologia, i, en general, en el que podríem dir llenguatge platònic-cristià-cartesià. Fent-ne un resum, d'aquest llenguatge, es pot dir que marca una dualitat de mons; atribueix al món suprasensible facultats determinants de l'ordenament del sensible i, a la vegada, i en la concepció de la "ment" a l'edat moderna, aquesta és descrita en termes impropis basats en la particular concepció geomètrica i mecànica del món de Descartes.

El pensament de Turró i el de la nostra cultura en general, es mou dins els límits d'aquest llenguatge. S'hi descriu la realitat en termes d'allò que és extens i allò que és inextens, del que és natural i del que és sobrenatural, del que és material i del que és espiritual, i del que és cos i del que és ànima. Hi

ha, però, un altre llenguatge, l'aristotèlic-sense-continuitat, a la nostra cultura, el resseguiment del qual podria ben bé dur-nos a una visió natural de l'ànima o "ment" humana. Amb aquest llenguatge, l'home no està compost d'ànima i cos, millor dit, l'home està compost de múltiples ànimes i múltiples cossos. Arribar a entendre-ho així és una manera de superar les qüestions insolubles derivades de la concepció dualista, i també de possibilitar la definició d'un objecte d'estudi psicològic natural i la formulació d'una teoria psicològica equiparable a les altres ciències.

El llenguatge aristotèlic no dividia el món en dues substàncies, "res" o "coses", amb l'atribució de poder existir independentment, sinó que representava la realitat en nivells d'organització -formes- progressivament més complexos i interdependents.

LA "CASA" D'ARISTÒTIL

Una de les idees presents en el *De Anima*, és la de l'ordenament de les ciències en una estructuració jeràrquica. Una lectura d'aquesta idea es pot fer a partir de l'exemple de la casa que **Aristòtil** emprà per a assenyalar allò que fan diferencialment els científics -els "físics"- davant d'una mateixa realitat. Aquí intento d'ampliar la metàfora de la casa, quan és vista per quatre ciències fonamentals.

D'una casa, se'n pot realitzar una primera anàlisi quan hom s'interessa per les pedres, els maons, les fustes, etc., com a material bàsic de construcció. Qui estigui interessat en això, analitzarà, en termes generals, la consistència del material per tal que no es decompongui o podreixi, per tal que resisteixi el contacte amb l'aigua, etc.

Una segona anàlisi es fa quan hom s'interessa per l'estructura de la casa, no quant al material sinó quant a l'organització general de la construcció.

La tercera anàlisi s'interessa-



Aristòtil
(segle IV a. C.)

rà, no pel material ni per l'estructura, sinó per la funcionalitat de la casa. En aquest tercer nivell d'anàlisi, hom observarà si la casa disposa del conjunt d'estances i d'instal·lacions necessàries per a permetre-hi la vida humana. En aquest sentit, s'analitzarà l'existència d'estances, obertures, conduccions, etc., i llur major o menor adequació a les necessitats dels seus habitants.

Una quarta anàlisi és possible si hom considera que aquesta casa forma part d'un estil i mode general de construcció que s'estableix i canvia en funció dels criteris de gust i de moda social, lligats a l'evolució econòmica i a les relacions socials que se'n deriven. Aquesta seria l'anàlisi cultural de la casa.

De fet, cada anàlisi descriu una única realitat, amb diferents accepcions, i totes elles defineixen el que és una casa. Si hom considera una casa amb una visió geomètrica, l'única cosa que observa, l'única realitat objectiva, és un conjunt de maons i de fustes. Però aquesta casa té unes "subjectivitats" que participen en la definició de la seva realitat encara que no puguin ser enregistrades "objectivament", és a dir, encara que no siguin objectivables com a "coses extenses".

No tindria cap sentit dir que les connotacions de la culturalitat, la funcionalitat i l'estructura es redueixen a maons i fustes, pel fet que això és l'única cosa que es veu. És evident que tot el que hi ha són maons i fusta, però també és evident que la comprensió d'aquella realitat exigeix la consideració de la seva organització a diferents nivells.

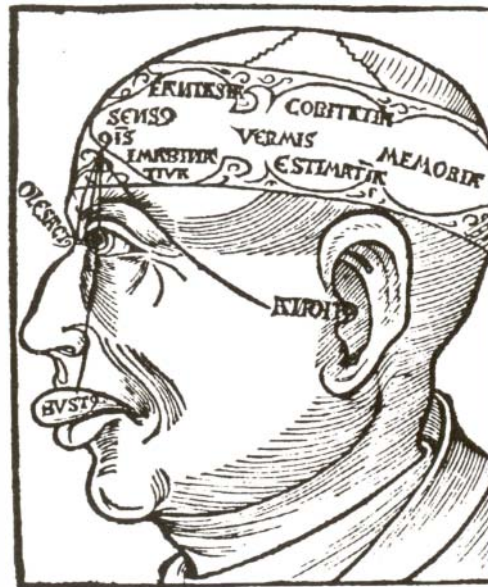
Dit això, cal afegir ara que cada una de les formes o accepcions de la casa és un ordenament autònom respecte dels altres, en el sentit que només és comprensible analitzant-lo directament com a tal ordenament o forma. No és possible de fer una anàlisi de l'estructura examinant la composició dels maons, ni és possible de fer una anàlisi de la consistència d'aquests tot examinant l'estructura. L'estructura, per la seva banda, no informa de la funcionalitat de la casa, tot i poder-la condicionar, de la mateixa manera que la composició dels maons o la fusta en pot condicionar l'estructura. Amb això es vol indicar que cada ordenament, per tal de ser entès, ha de ser vist com a tal i requereix una conceptualització i unes categories que guardin correspondència amb la seva singularitat organitzativa.

La condicionalitat, apuntada més amunt, amb què aquests ordenaments es relacionen entre ells, en significa complementàriament la interdependència d'uns respecte dels altres, no quant a procés, sinó quant a les especificacions o manifestacions concretes del procés. Cada ordenament inferior en determina el superior: els maons permeten unes estructures i no unes altres, una estructura permet unes funcionalitats i no unes altres, etc. D'altra banda, i en la mesura que existeix un medi sòcio-cultural i no un altre, hi ha unes disponibilitats econòmiques, hi ha una valoració d'allò que és estètic o pertinent, etc.; així es determina també la concreció final de la casa, ja que un estil comporta una funcionalitat, una estructura i un material específic.

La comprensió d'una realitat com la casa, en conclusió, requereix descriure cadascun dels seus "com", cadascuna de les formes que la componen, i també les interdependències ascendents i descendents en la seva jerarquització.

Cada ordenament és una ànima (com la funcionalitat de la casa, per exemple), però aquesta només és possible en la mesura que existeix una altra forma que actua com a cos seu (l'estructura, en aquest exemple). Aquestes categories no tenen res a veure amb la rigidesa amb què les utilitza la nostra cultura. En l'esquema conceptual i explicatiu aristotèlic, són categories descriptives de la realitat, de l'entramat funcional i jeràrquic de la naturalesa; no es confonen amb cap entitat, procés o dinàmica particular, i encara menys amb una substància o cosa corpòria o incorpòria.

Sens dubte, això són només uns apunts, probablement inexactes, sobre una reflexió més àmplia i profunda. Tanmateix, són suficients per a donar una idea del que és una casa en tota la seva complexitat, i per a qüestionar l'altra idea de casa, aquella que diu que n'hi ha dos ordres de coses: la cosa material o extensa, i la cosa inextensa o espiritual. La primera "cosa" són els maons i les fustes, que ocupen un lloc a l'espai, i que en permeten la



Gravat de principis del segle XVI que representa un dels primers models de subdivisió de l'ànima en facultats elementals i la seva localització a l'encèfal.

mesura, la quantificació i, en definitiva, la representació en les coordenades d'amplada, alçada i profunditat ... L'altra "cosa" és com un fantasma, que és extens i no ho és a la vegada, que estructura, dona funcionalitat i caracteritza socialment els maons, les fustes i la resta de materials.

LA JERARQUITZACIÓ DE LES FORMES NATURALS

Quan s'aplica l'esquema de jerarquització de les ciències (exemplificat en descriure què és una casa) a l'estudi de l'home, és possible de superar-ne la concepció cartesiana i d'entendre allò psicològic de tal manera que sigui integrable al cos de coneixements científics. La realitat natural presenta formes o animacions diferenciades. Una reacció físico-química és una forma, és una funcionalitat de la naturalesa. L'organització de la naturalesa, quant a vida orgànica, n'és una altra. Cadascun d'aquests nivells és ànima i és cos. És ànima quan l'atenció se centra en el seu funcionalisme com a tal, i és cos quan hom pren com a realitat que el seu funcionalisme n'esdevé basament per a l'establiment d'un altre. La dinàmica físico-química és, en aquest

sentit, ànima; i és cos respecte del funcionalisme orgànic. El funcionalisme sensorial, per exemple, conté elements físico-químics: el receptor de pressió o de desplaçament obeeix a una dinàmica merament física; els receptors olfactius i gustatius obeeixen, complementàriament, a una dinàmica merament química i analitzable, com en el cas anterior, en ella mateixa. Però quan hom se centra en el funcionalisme sensorial, hi ha processos que es resisteixen a ser entesos a partir, tan sols, d'aquella dinàmica. Els processos d'adaptació o sensibilització, posem per cas, no poden ser entesos si no és atenent a una singularitat organitzativa diferenciada que incorpora i subordina aquells funcionalismes físico-químics a la pròpia organització. És en aquest sentit que es diu que allò orgànic és ànima i allò físico-químic és cos. Igualment, el funcionalisme orgànic és cos respecte d'allò psicològic. Ho és quan observem que aquell ordre de coses esdevé supeditat a l'ordre de coses del percebre -continuant amb el funcionalisme sensorial i atenent al nivell més elemental de conducta psicològica-. Quan hom percep un ritme, posem per cas, i s'orienta temporalment respecte del moment d'aparició de cada estimulació, es mou dins una funcionalitat que no pot ser explicada exclusivament a partir de la dinàmica sensorial. I no pot ser-ho perquè es dona un procés que,

com a tal, no es pot entendre observant el funcionalisme orgànic. La participació del funcionalisme orgànic, sensorial, actual-diem- com a cos d'una altra dinàmica, la del percebre en aquest cas, que és ànima respecte del funcionalisme sensorial.

Jo entenc que aquest és el llenguatge que fan servir els físics o els biòlegs quan es comporten com a científics i tracten dels "seus" fenòmens. En la polèmica referida entre reduccionistes i vitalistes, s'hi plantejaren les coses en termes dicotòmics: o s'afirmava que tot era físico-químic, o s'afirmava que hi havia una "cosa" (un principi vital, deia **Letamendi**) diferenciada i inabastable per a les anàlisis d'aquells. Tanmateix, i com relata **Riera** (1973), el tema del reduccionisme versus vitalisme evolucionà cap a una posició científica que afirmava el basament físico-químic del funcionalisme orgànic, però, a la vegada, també sostenia que tan sols l'atenció als elements físico-químics no permetia de comprendre la realitat de l'organització de la vida dels organismes. Una visió correlacional (com esmentava **Pi i Sunyer** a "La Unidad Funcional", 1919) de tots els elements integrats en el tot orgànic, s'imposà a la visió elementarista de **Turró** i els positivistes. Aquesta visió, que no defensava un "principi vital", assenyalava que hi havia un procés qualitativament diferenciat en el qual les reaccions físico-químiques només n'eren els elements. Per tal d'entendre aquest procés, s'afirmava que calia atendre a la seva singularitat organitzativa.

La diferenciació vigent entre les ciències físico-química i la biològica -la fisiològica concretament-, es basa en aquesta diferenciació de processos.

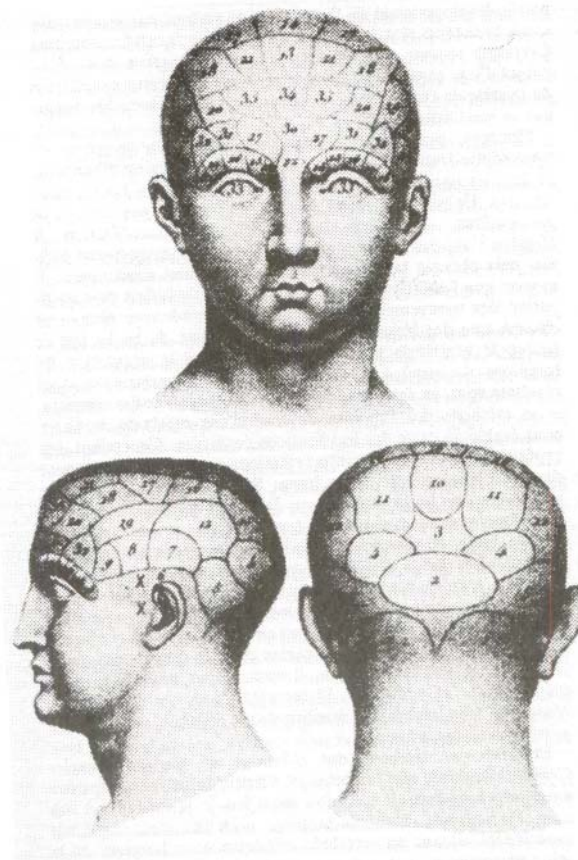
És interessant de destacar, parlant del reduccionisme, que la idea que tot el funcionalisme orgànic podia ser reduït a reaccions físico-químiques, era una manera de dir que el cos de tota l'organització fisiològica era la reactivitat físico-química. I que, complementàriament, afirmar que hi havia "quelcom més" -una ànima o alè vital-, era afirmar que hi havia un

funcionalisme que, quant a procés, no podia ser reduït a les meres reaccions físico-químiques.

Tanmateix, en allò que fa referència a la relació entre el fet fisiològic i el fet psicològic, no es superà el debat de **Turró**. Més aviat, s'arribà a una posició eclèctica de la qual un text del mateix **Pi i Sunyer** (1919) n'és mostra. Segons ell, el fet fisiològic i el fet psicològic "es un solo y mismo proceso que se manifiesta a la vez, según el punto de vista que se observe, por variaciones objetivas y por fenómenos subjetivos". Això no era anar més lluny de l'afirmació que hi havia una concomitància. Ans al contrari, era reduir els esdeveniments a un sol i únic procés, i, a més, considerar la dinàmica psicològica com un epifenomen respecte del procés "objectiu" fisiològic. Què significava, si no, dir que els fenòmens psicològics són esdeveniments subjectius? El tracte

que **Pi i Sunyer**, i els fisiòlegs en general, han donat i continuen donant als esdeveniments mentals o psicològics no s'adiu amb el tracte que donaren o donen al "seu" ordre d'esdeveniments. Per què no diuen, parafrasejant **Pi i Sunyer**, que els fenòmens físico-químics i fisiològics són un únic i mateix procés? Per què no diuen que, segons com se'l miri, es manifesta per variacions objectives -reaccions físico-químiques- i per fenòmens subjectius -esdeveniments fisiològics-? No crec que els fisiòlegs i els biòlegs en general acceptessin que els "seus" esdeveniments són subjectius, en el sentit en què ho deia **Pi i Sunyer**, respecte del fenòmens psicològics.

Aquí arribem a una qüestió rellevant. Per què es diu que els fenòmens psicològics són subjectius? Perquè són privats? També ho és un mal de ventre. Perquè no poden ser demostrats objectivament? Tampoc no



Basant-se més en l'estructura del crani que en circumvolucions cerebrals, Gall va assignar una localització precisa sobre el còrtex cerebral a 27 facultats mentals. (F. Broussais, 1836).

poden ser-ho els fenòmens fisiològics. Les úniques variacions "objectives" són les reaccions físico-químiques.

El criteri que permet d'assenyalar l'existència d'una dinàmica o forma de comportament determinada i diferenciada a la naturalesa, no és el criteri d'obtenir "variacions objectives". No és un criteri quantitatiu, sinó qualitatiu.

Arribats en aquest punt, val la pena de tornar a l'exemple del funcionalisme sensorial. L'enregistrament, per exemple, d'un seguit de sons i de les vibracions del timpà en un organisme, o del corrent elèctric nerviós, no informen de res per ells mateixos. El que informa d'allò que succeeix en la realitat, és el descriure quin tipus d'esdeveniments es donen com a formes d'aquella realitat. La Física descriuria la relació mement "commutativa" -seguint Kantor (1975)- entre el so, la vibració i el corrent. La Fisiologia descriuria la "reactivitat" orgànica en termes, per exemple, d'adaptació sensorial, és a dir, descriuria la progressiva disminució de l'aquitàt sensorial per la repetida presentació del so en determinades circumstàncies de freqüència, intensitat, etc. La Psicologia analitzaria l'"ajustament" orientatiu d'un individu a la regularitat rítmica d'aquell so; i, en el cas que en tingués, de regularitat, el grau de la mateixa. O, si fos el cas, podria analitzar i descriure com aquells sons, donades unes propietats convencionals (com succeeix a l'alfabet Morse), controlen unes determinades accions més complexes que les del percebre, però igualment psicològiques. Així, es pot dir que els fets enregistrats són "variacions objectives", i les dinàmiques o animacions observades són "fenòmens subjectius", però ho són tots, de subjectius, en aquest sentit. I, en aquest mateix sentit, es podria dir que les formes d'organització de la naturalesa són les seves subjectivitats, i no només n'hi ha una, n'hi ha diverses. La psicologia n'és una, però ni més ni menys subjectiva que les altres.

Com feia Merleau-Ponty (1949-1976), el que fa el llenguatge aristotèlic és relativitzar els conceptes de cos i d'ànima,

així com els de matèria i forma. Tot és cos o matèria, i tot és ànima o forma. No hi ha realitats separades, sinó una única realitat amb tot un entramat funcional jeràrquic, en el qual allò psíquic no es confon amb la immaterialitat ni respon a l'única ànima possible. I, el que és més important, allò psíquic esdevé realitat natural amb possibilitat de ser entesa, descrita i relacionada amb la resta de la realitat natural.

El compàs d'espera respecte de la reacció psico-fisiològica, que referia Turró, i totes les derivacions quant a les qüestions de la reducció i de les interdependències entre aquelles "dues" realitats, esdevenen més clares, crec jo, si s'adopta una actitud crítica respecte del llenguatge i dels seus paranys, i si es reconsidera el model aristotèlic de representació de la realitat.

Josep Roca i Balasch

Josep Roca i Balasch és Doctor en Filosofia i Lletres especialitzat en Psicologia. És professor de Psicologia de la Universitat Autònoma de Barcelona i a l'Institut Nacional d'Educació Física.

És autor dels llibres "Desenvolupament Motor i Psicologia" i "Temps de Reacció i Resposta". Premi Dr. Martí i Julià de l'IEC 1983 amb el treball "Temps de reacció i Resposta anticipada" i del 1986 amb "Formes Elementals de comportament" (en premsa).

Investigador en l'àmbit de la conducta perceptiva i motriu en el que té publicats diversos treballs. Membre de la Junta Directiva de la Societat Catalana de Recerca i Teràpia del comportament.

REFERÈNCIES

Aristòtil. De Anima. A Psicologia. Barcelona, Laia, 1981.

Bayés Sopena, R. Una introducció al mètode científic en Psicologia. Barcelona, Fontanella, 1974.

Bilbeny, N. Filosofia contemporània a Catalunya. Barcelona, Edhasa, 1985.

Cardoner i Planas, A. Estudi crític de l'obra científica de Ramon Turró. Homenatge a Ramon Turró. Barcelona, I.E.C., 1950.

Domingo i Sanjuan, P. Turró, hombre de ciencia mediterráneo. Barcelona, Pòrtic, 1970.

Kantor, J.R.; Smith, N.W. The science of Psychology. An interbehavioral survey. Chicago, Principia Press, 1975.

Merleau-Ponty, M. La estructura del comportamiento. Buenos Aires, Hachette, 1949-1976.

Pi i Sunyer, A. La unidad funcional. Barcelona, Minerva, 1919.

Ribes, E. Entrevista amb. (ciència), 1981, núm. 9.

Riera i Palmero, J. Idealisme i positivisme en la medicina catalana del segle XIX, Barcelona, I.E.C., 1973.

Roca i Balasch, J. Mètode científic i comportament humà en l'obra de Ramon Turró. Quaderns de Psicologia, 1981, 1982, nùms. 4 i 5.

Ryle, G. The concept of mind. London, Harper and Row, 1949.

Siguan i Soler, M. La Psicologia a Catalunya. Barcelona, Ed. 62, 1981.

Turbayne, C.M. El mito de la metáfora. México, F.C.E., (1962-1974).

Turró i Darder, R. Orígens del coneixement: la fam. Barcelona, Societat Catalana d'Edicions, 1912.

Filosofia crítica. Barcelona, Enciclopedia Catalana Edición Castellana, Madrid, Atenea, 1919.

El problema clínico. Revista de ciencias médicas de Barcelona. XXXVI, Barcelona, 1910.

El mètode objectiu. Revue Philosophique de la France et de l'étranger. Any XVII, 1916, Ed. Catalana: Monografies Mèdiques, núm. 12, Barcelona, 1927.

Wittgenstein, L. Investigacions filosòfiques, Barcelona, Laia (1958-1983).